

ELÄMÄNLAAJUINEN INVESTOINTI IHMISIIN – IHMISET ENEMMÄN KUIN 'INHIMILLISIÄ RESURSSIJA'

Euroopan komission aikuiskasvatusosaston pääjohtaja Nikolaus van der Pas myönsi haastattelun Lifelong Learning in Europe -lehden toimittajalle Eeva Siiralalle. Aikuiskasvatus julkaisee haastattelun suomeksi.

Katsantokanta elinikäiseen oppimiseen on EU:ssa laajentunut merkittävästi ydinasioista, työllistettävyydestä ja joustavuudesta työelämässä. Nyt koetaan yksilö itsessään arvokkaaksi: yksilönä, kansalaisena, ammatinharjoittajana ja sosiaalisena olentona. Aktiiviseen kansalaisuuteen kuuluvat taidot ovat tärkeitä monessa mielessä, jopa sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamisessa, rasismien ja muukalaisvihan vastustamisessa, kestävien ja ympäristöä vahingoittamattomien tuotantotapojen omaksumisessa ja kehittämisessä, oikeuksien puolustamisessa työpaikalla sekä luottamustehtävien ja vastuun ottamisessa työntekijäelimissä ja -järjestöissä.

Herra Nikolaus van der Pas, EU on viimeksi kuluneiden yli kymmenen vuoden aikana vaikuttanut voimakkaasti eurooppalaiseen koulutukseen. Euroopan eri osien välillä on kuitenkin suuria eroja näkemyksissä, resursseissa ja käytännöissä – aikuiskasvatuksen filosofiasta ja tavoitteista puhumattakaan. Millaisena Te näette EU:n aikuiskasvatuspolitiikan kehityksen? Mistä olemme lähteneet liikkeelle, missä olemme nyt ja mihin olemme menossa? Mitkä ovat tämän kehityksen päämäärät?

Nikolaus van der Pas:

Euroopasta löytyy tosiaan hyvin monenlaisia aikuiskasvatuksen perinteitä, kulttuureita ja järjestelmiä. Etenkin Pohjoismaat, Saksa, Itävalta ja Iso-Britannia ovat perustaneet aikuiskasvatusta varten virallisia rakenteita, joilla on säännöllinen valtion rahoitus. Eräät liittymisneuvotteluja käyvistä valtioista seuraavat nyt näiden maiden mallia soveltaen sitä omiin tarpeisiinsa. Toisaalta muutamissa muissa EU-maissa vain tietyt aikuiskasvatuksen sektorit – kuten lukutaito, perustaidot tai nuorille aikuisille suunnattu keskiasteen jälkeinen koulutus – ovat valtion rahoittamia ja

opiskelijoille ilmaisia. Useimmissa EU-maissa sen sijaan puuttuu rahoitus, joka tukisi luontevasti ja pitkäjänteisesti aikuiskasvattajien ammatillista perus- ja jatkokoulutusta sekä monialaisia paikallisia aikuiskasvatuskeskuksia ja niiden ydinhenkilöstöä. Tämä nousi selkeästi esiin niistä vastauksista, joita saatiin komission elinikäisen oppimisen muistioon.

Saksassa ja Itä-Euroopassa vuoden 1989 jälkeen tapahtuneet suuret poliittiset muutokset muistuttivat jäsenvaltioille siitä, miten tärkeitä asioita 'vapaus oppia' ja 'oppia olemaan' ovat. Oppiminen itseisarvona sekä oppiminen aktiivisen kansalaisuuden ja demokratian sekä yhtäläisten mahdollisuuksien saavuttamiseksi eivät ole poliittisessa arvoasteikossa korkealla ainoastaan Itä-Euroopassa ja Euroopan Unionissa, mikä oli nähtävissä niiden muistioon antamasta palautteesta, vaan ne ovat keskeisellä sijalla myös monissa EU:n jäsenmaissa:

Samalla kun ne tunnustivat ammatillisen koulutuksen tärkeyden, ne kehottivat komissiota pidättäytymään liian utilitaristisesta asenteesta aikuiskoulutuspolitiikkansa määrittelyssä. Tätä mielialaa olemme hyvin selkeästi heijastelleet komission seurantatiedonannos-

sa 'eurooppalaisen elinikäisen oppimisen alueen toteuttamisesta'. Lisäksi tarvitaan kokonaisvaltaista lähestymistapaa, jossa oppiminen nähdään elinikäisen lisäksi 'elämänlaajuuisena', ja jossa aikuisoppijoiden hyväksi luetaan heidän aiemmin hankkimansa pätevyyydet, olipa ne hankittu virallisen koulutusjärjestelmän puitteissa, virallisen järjestelmän ulkopuolisen koulutuksen kautta tai vapaa-muotoisesti.

Teknologinen ja väestöllinen muutos on myös merkittävästi muokannut lähestymistapaamme aikuisopiskeluun. Suuren osan Euroopan kansalaisista on nyt ja tulevaisuudessa opittava elämään aktiivista ja täyttä elämää työmarkkinoiden ulkopuolella, ja opetus- koulutus- ja opiskelujärjestelmiemme on sopeuduttava tähän uuteen tilanteeseen.

Jo 1990-luvun alkupuolella tehtiin uusia aloitteita aikuiskasvatuksen 'eurooppalaisen ulottuvuuden' vahvistamiseksi. Tässä prosessissa olivat erityisen aktiivisia Euroopan aikuiskasvatusliiton EAEA:n silloinen edeltäjä EBAE, useat asialle vahvasti omistautuneet europarlamentaarikot ja kansalliset hallitukset sekä komissio itse.

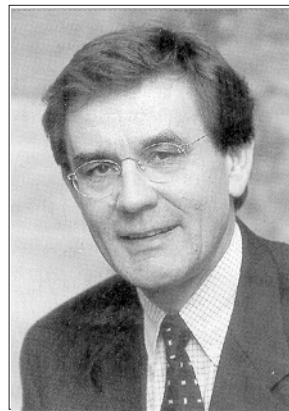
Jo Sokrates I-ohjelma (1995–99) sisälsi aikuiskasvatuksen eurooppalaisen tason erityistoiminnon. Sen tavoitteena oli parantaa aikuiskasvatuksen laatua ja innovatiivisuutta. Sokrates II:ssa (2000–06) toiminto on suunniteltu uudelleen ja sitä on voimakkaasti laajennettu, ja näemme sen ajan myötä kehittyvän ohjelman aidoksi ”kolmanneksi pilariksi” korkeakouluopetukselle omistetun Erasmus-ohjelman ja peruskoulutukseen suunnatun Comenius-ohjelman rinnalle. Tätä aikuiskasvatuksen erityistoimintoa on kutsuttu nimellä Grundtvig 1800-luvun loppupuolella vaikuttaneen tanskalaisen N.F.S. Grundtvigin mukaan. Hän tuli hyvin tunnetuksi oppilaskeskeisistä, yhteistoiminnallisista oppimismenetelmistään, aikuisopiskelun demokraattisista sisällöistä (kuten aktiivinen kansalaisuus) sekä myös luomastaan uudesta, hyvin vaikutusvaltaisesta elinikäisen oppimisen instituutiosta – kansanopistosta – joka on näihin päiviin asti pysynyt yhtenä skandinaavisten elinikäisen oppimisen mallien vahvuksista.

Kun komissio laati elinikäisen oppimisen muis-tion ja sen seurantatiedonannon, saatoimme amentaa rikkaasta ja moninaisesta hyvien käytän-töjen perinteestä. Aikuiskasvatustoiminnon ja

Grundtvig-ohjelman tukemien useiden satojen projektien ansiosta meidän on myös vähitellen mahdollista osoittaa, mitä etuja voidaan saavuttaa jakamalla kokemuksia yli kansallisten rajojen.

Tavoitteemme ovat hyvin kunnianhimoisia. Komission tavoitteena on kehittää aito 'tiedon Eurooppa' – kilpailukykyinen mutta kuitenkin myös sosiaalisesti osallistava eurooppalainen tietotalous, joka perustuu demokraattisille ja sosiaalisille arvoille. Aikuiskasvatuksen historian juuret ovat syvällä työväenliikkeen, naisasialiikkeen ja yleistä äänioikeutta ajavien liikkeiden kaltaisissa demokraattisissa ja yhteiskunnallisissa liikkeis-sä. Se, että annamme aikuiskasvatukselle näkyvän aseman tulevaisuuden elinikäisen oppimisen alueella, edistää merkittävästi ainutlaatuisen hu-manin ja demokraattisen ulottuvuuden säilymistä ja vahvistumista elinikäisen oppimisen politiikassamme.

EEVA SIIRALA: Haluaisin sen jälkeen, mitä olette sanonut yleisellä tasolla, ottaa eräitä kysymyksiä lähempään tarkasteluun. Ensiksi: Asioiden jakamista subsidiariteettiperiaatteen mukaan on painotettu hyvin voimakkaasti, ja tämä käsite oli ei-katolisissa maissa entuudestaan vieras. Miten näkösitte vastuunjaon ja päätöksenteon jakautuvan kansallisen tason ja EU:n välillä aikuiskasvatuksessa tänä päivänä? Ja lisäksi, mihin olemme menossa?

Nikolaus van der Pas

van der Pas:

'Subsidiariteettiperiaate' on EU:n eri sopimuksissa käsitetty hyvin johdonmukaisesti: niissä artikloissa, jotka antavat meille toimintamandaatin kasvatuksessa ja koulutuksessa, tehdään selväksi, että opetuksen sisältö ja muodollisten koulutusjärjestelmien organisaatio on puhtaasti jäsenvaltioiden vastuulla. En näe tähän tulevan muutoksia näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa, eikä Euroopan komissiolla ole mitään aikomuksia pyrkiä tässä perustavanlaatuisiin muutoksiin.

Samanaikaisesti ovat jäsenmaat viime vuosina tulleet huomattavasti valmiimmiksi hyväksy-

mään sen, että on hyödyllistä pyrkiä moninaisten kansallisten järjestelmien suurempaan yhdenmukaisuuteen ja yhteistyöhön. Ne ovat myös valmiimpia ymmärtämään vieläkin kiireellisemmän tarpeen varmistaa se, ettei tämä moninaisuus muodostu koko Euroopan kehittymisen esteeksi. On kiintoisaa todeta, että tämä uusi dynamiikka on suurelta osin saanut innoituksensa jäsenvaltioilta itseltään. Se on pääsee esiin ”Bolognan prosessissa”, joka tavoittelee korkeakoulujärjestelmien suurempaa yhtenäisyyttä, ja myös sopimuksessa, joka koskee jäsenvaltioiden koulutusjärjestelmien yhteisiä tavoitteita. Samankaltaista sopimusta ennakoidaan ammattikoulutussektorille vuoden 2002 loppuun mennessä.

Vuodesta 2000 lähtien valtioiden ja hallitusten johtajat ovat eri eurooppalaisissa huippukokouksissa toistelleet tarvetta voimistaa tätä yhteisen eurooppalaisen tason työskentelyä, ja lukiäsat edellä mainitsemani koulutuspoliittiset aloitteet ovat selkeä osoitus pyrkimyksestämme vastata siihen. Tästä huolimatta päävastuu aikuiskasvatuksesta tulee säilymään kansallisella – ja usein nimenomaan alueellisella ja paikallisella – tasolla, ainakin mitä tulee muodolliseen aikuiskasvatukseen julkisella sektorilla.

KENTTÄ HETEROGEEENISTUU

Tämä on tietenkin vain yksi – vaikkakin oleellisen merkittävä – osanen jatkuvasti moninaistuvassa aikuiskasvatuksen palapelissä 21:n vuosisadan Euroopassa. Näemme muutoksen kohti aikaisempaa paljon heterogeenisempää aikuiskasvatuksen kenttää, jolla julkiset ja yksityiset koulutuksen tarjoajat sekä kilpailevat keskenään että tekevät yhteistyötä ja jolla mahdollisuudet itseensäeseen opiskeluun – usein uusien teknologioiden pohjalta – ovat yhä voimakkaammin läsnä aikuisopiskelun ’markkinoilla’.

Tavallaan tämä monitahoistunut tilanne heijastelee yleisemminkin havaittavaa monimutkaistumista ja eriytymistä valtion ja kansalaisen välisessä suhteessa. Perinteinen näkemys subsidiariteettiperiaatteesta perustuu yhä hierarkkiselle ajattelulle. Komission vuonna 2001 julkaisemassa eurooppalaisen hallinnon valkoisessa kirjassa olemme toisaalta yrittäneet esittää teoreettisempaa viitekehystä uudeksi modernin valtion ja kansalaisen väliseksi suhteeksi. Myös koulutus- ja kasvatusektorin julkishallinnon täytyy ottaa huomioon nämä haasteet. Instituutioiden raken-

teiden, resurssivirtojen ja niitä vastaavien hallinnollisten sääntöjen on uusiuduttava radikaalisti lähivuosina. Mahdollistaaksemme elinikäisen oppimisen kaikille tarvitsemme oppijakeskeistä, ruohonjuuritasolta ylöspäin suuntautuvaa lähestymistapaa toisiinsa kietoutuneine verkostoineen ja epätavallisine sidoksineen sekä huomattavasti nykyistä enemmän Euroopan laajuista yhteistyötä etenkin aikuiskasvatuksessa. Aiemmin ylhäältä johdettujen koulutusinstituutioiden tulisi muuttua elinikäistä oppimista palveleviksi instituutioiksi, jotka suuntautuvat oppiviin kansalaisiin ja heidän moninaisuuteensa. Tämä tarkoittaa ovien avaamista, sääntöjen ja määräysten muuttamista joustavammiksi, opiskelijoita, opettajia ja muuta henkilökuntaa osallistavien rakenteiden tukemista, resurssien suuntaamista huomattavasti aiempaa enemmän ei-perinteisille oppijoille heidän erityisiä tarpeitaan ja lahjojaan kunnioittaen sekä oppijoiden henkilökohtaisten kiinnostusten, tilanteiden ja aikataulujen huomioon ottamista (mukaan lukien heidän hoitovastuunsa perheestä tai läheisistä). Lisäksi meidän on merkittävästi aiempaa voimakkaammin painotettava kaiken aiemmin opitun arvostamista.

’Subsidiariteettiperiaatteeseen’ liittyy myös toinen hyvin tärkeä, erityisesti aikuiskasvatusta koskeva piirre. Jos mikään yksittäinen taso on tästä koulutuksen sektorista puhuttaessa erityisesti huomioitava, niin se on nimenomaan paikallistaso. Komissio on varauksettomasti yhtä mieltä Euroopan opetusministereiden ilmaiseman kannan kanssa, jonka mukaan elinikäisen oppimisen tehokkuudelle on olennaista ’tuoda oppiminen lähemmäksi kotia’ esimerkiksi ’monitoimintaisten paikallisten oppimiskeskusten’ kautta. Yksittäisiä ja yksilöllisiä ratkaisuja ei ole mahdollista löytää korkeammilla tasoilla. Paikallistaso on se ratkaiseva taso, jolla kunnat, paikallisyhteisöt ja asianosaiset voivat ottaa kantaakseen sosiaalista vastuuta ja sopia yhteistoiminnallisista lähestymistavoista elinikäiseen oppimiseen ja sosiaaliseen osallistamiseen. Tämän takia olemme järjestäneet erillisen ehdotuspyyntökierroksen, jonka osana tarjotaan rahoitusta eurooppalaisille niin kutsuttujen ”oppivien alueiden” verkostoille. Vuonna 2001 järjestetty oppivia kaupunkeja ja alueita käsittelevä eurooppalainen konferenssi houkutteli Gdanskiin edustajia viidestä tuhannesta eurooppalaisesta kaupungista. Niistä on muodostunut vaikuttava uusi liike elinikäisen oppimisen saralla.

EEVA SIIRALA: Toinen kiinnostava aihe on kansalaisuuden ja työllistettävyyden tavoitteiden välinen tasapaino aikuiskasvatuksessa tai kasvatuksessa ylipäätään. Viimeaikaiset kehityssuunnat Euroopan poliittisella kentällä ovat osoittaneet, miten haavoittuvainen demokratia on, jos ihmiset kokevat, etteivät he kykene vaikuttamaan maansa, yhteisönsä ja elämänsä kehitykseen. Osallistumattomuuden tai eräiden populististen poliitikkojen tarjoamien ratkaisujen kritiikkittömän ja analysoimattoman vastaanottamisen seuraukset näyttäisivät kertovan meille, että eurooppalaisen koulutuksen ja kasvatuksen päämääriä ja menetelmiä on ajateltava uudelleen. Vai onko tämä se oikea tai kenties yksi mahdollinen ratkaisu? Jos ihmiset nähdään inhimillisenä pääomana, työvoimana, ja ensisijaisena tavoitteena on kasvava bruttokansantuotekäyrä, niin määrittelevätkö silloin monikansalliset yritykset maidemme, yhteisöjemme ja elämämme viitekehykset ja suuntaviivat?

van der Pas:

Kun komissio puhuu ”elinikäisestä oppimisesta”, niin työllistettävyys tai joustavuus työelämässä, jotka aiemmin olivat määritelmämme ytimessä, ovat nyt vain osa huomattavasti laajempaa näkemystä. Tuoreessa päätöksessään komission koulutusneuvosto hyväksyi muotoilun, jonka mukaan elinikäinen oppiminen tarkoittaa ”kaikkea oppimistoimintaa koko elämän aikana, jossa tavoitteena yksilöllä on parantaa omia tietojaan, taitojaan ja pätevyyttään, olivat syyt siihen henkilökohtaiset, kansalaisuuteen liittyvät, sosiaaliset tai ammatilliset”.

Nykyinen sitoutumisemme työskentelyyn yhteisten tavoitteiden puolesta eurooppalaisessa elinikäisen oppimisen politiikassa liittyy suuressa määrin elinikäisen ja elämänlaajuuden, epävirallisen ja vapaamuotoisen oppimisen saattamiseen yhteen virallisen koulutusjärjestelmän kanssa. Pääasiassa tämä tarkoittaa aikuiskasvatuksen ja aikuisopiskelun sekä lapsuudessa tapahtuvan oppimisen saattamista yhteyteen muodollisen kouluopetuksen, keski- ja korkea-asteen koulutuksen ja ammatillisen koulutuksen kanssa. Tässä politiikassa katsomme aikuiskasvatuksen edelleenkehittämisen olevan keskeisellä sijalla. Tästä syystä olemme hiljattain tapahtuneissa koulutuksen pääosastomme palvelujen sisäisissä uu-

delleenjärjestelyissä päättäneet integroida Grundtvig-tiimin ’elinikäisen oppimisen politiikan kehitysosastoomme’.

Euroopan ammatillisen koulutuksen kehittämiskeskukseen CEDEFOP’in suorittama tutkimus ammattikoulutuksen laadusta ja kestävästä kehityksestä on myös vakuuttanut meidät siitä, että kaikkien yksilön kykyjen täysi elämänlaajuinen kehittäminen on paras tapa taistella työttömyyden riskiä vastaan. Myös työpaikoilla voivat aktiiviseen kansalaisuuteen kuuluvat taidot olla tärkeitä sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamisessa, rasismien ja muukalaisvihan vastustamisessa, kestävien ja ympäristöä vahingoittamattomien tuotantotapojen ja tuotteiden kehittämisessä, oikeuksien puolustamisessa työpaikalla sekä luottamustehtävien ja vastuun ottamisessa työntekijäelimissä ja -järjestöissä.

EU:n työllisyysraportti 2002 osoittaa selvästi, miten läheisesti matala taitotaso ja rajoittunut pääsy koulutukseen liittyvät korkeaan työttömyysriskiin. Ministeriöt ja yritykset eivät voi jättää yksittäisten ihmisille vastuuta ajan ja rahan sijoittamisesta elinikäiseen oppimiseen, vaikka he voisivat sillä ylittää työllistymisensä esteet. Etenkään niin ei voida menetellä, kun on kyse sosiaalisesti tai taloudellisesti heikommassa asemassa olevista tai syrjäytyneistä. ’Investoiminen ihmisiin’ – eikä ainoastaan ’inhimillisiin resursseihin’ – on siksi pitkän tähtäyksen työjärjestyksessä keskeinen. Ja sen tulee olla sitä riippumatta bruttokansantuotteen nousuista ja laskuista tai kausittaisista työttömyystilastoista.

MONIKULTTUURISET SOSIAALISET KUDOKSET

EEVA SIIRALA: Ja kolmanneksi. Jos otamme vakavasti – niin kuin mielestäni täytyy tehdä – sen mitä tapahtui Hollannissa vuoden 2002 vaalien alla, mikä voisi olla (aikuiskasvatuksen ratkaisu siinä)? Pyrkiikö Eurooppamme pelastautumaan sulkeutumalla itseensä ja yrittämällä selviytyä niiden moniarvoisten ja monikulttuuristen kansalaisten kanssa, joita sillä on, vai pakottaako väestörakenteiden muutos meidät ottamaan vastaan erilaisia ihmisiä ja kohtaamaan moniarvoisuuden? Ja jos niin käy, miten voimme oppia sekä suvaitsemaan että myös kunnioittamaan tätä moniarvoisuutta, ja vieläkin pidemmälle mennen – olemaan siitä kiitollisia?

van der Pas:

Olette oikeassa. Euroopassa niin kuin muuallakin yksikielinen ja yksikulttuurinen yhteiskunta on mennyttä aikaa. Tulevaisuutemme on siinä, että ymmärrämme uudella tavalla yhtenäisen sosiaalisen kudoksen sisällä tapahtuvan monikulttuurisen ja kulttuurienvälisen toiminnan merkityksen tai, kuten entinen Euroopan komission puheenjohtaja Jacques Delors käänteentekevässä raportissaan UNESCO'lle niin yksinkertaisesti muotoili, 'opimme elämään yhdessä'. Tämä ei ole pelkästään demografian sanelema välttämättömyys, se on myös moraalinen ja eettinen välttämättömyys, joka kuuluu mihin tahansa pätevään näkemykseen eurooppalaisesta sosiaalisesta mallista.

Euroopan komissio on tehnyt monia tärkeitä aloitteita, jotta tämä visio muuttuisi todellisuudeksi. Eurooppalainen rasismien ja muukalaisvihan vastainen vuosi vuonna 1997 toi esille hyvin kiinnostavia esimerkkejä hyvistä käytännöistä eri puolilta Eurooppaa. Komissio oli myös keskeisessä roolissa, kun samana vuonna luotiin itsenäinen Euroopan rasismien ja muukalaisvihan seurantakeskus Wieniin. Sen tärkein tehtävä on kerätä ja levittää esimerkkejä hyvistä käytännöistä sekä tukea monilla eri elämänalueilla toimivien ihmisten välisiä verkostoja.

Meidän oma koulutuksen ja kulttuurin pääosastomme on myös ollut hyvin aktiivinen. Jäsenvaltioiden sopimien yhteisten koulutustavoitteiden seurantatyössä sekä sen rinnalla antamassamme tiedonannossa elinikäisen oppimisen to-

teuttamisesta olemme kohdistaneet erityishuomiota etnisten, kulttuuristen ja uskonnollisten vähemmistöjen osallistamiseen ja heidän yhtäläisten elinikäisen oppimisen mahdollisuuksiensa takaamiseen. Sama koskee toimintaohjelmiamme: koulutus- (Sokrates), ammattikoulutus- (Leonardo da Vinci) ja nuoriso-ohjelmaa, joissa kaikissa mainitaan kulttuurienvälisen integraatio tukemienne projektien pysyvänä prioriteettina. Huomattava määrä innovatiivisia projekteja ja verkostoja sekä koulu- että aikuiskasvatussektorilla on jo keskittynyt näihin kysymyksiin.

Hyvin koulutetut kansalaiset, jotka ovat motivoituneita ottamaan aktiivisen roolin yhteisöisensä ja jotka tiedostavat tarpeen integroida kaikki sosiaaliset ja etniset ryhmät tasa-arvoiseen ja oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan, ovat kaikkein tehokkain käytettävissämme oleva ase taistelussa populismia ja ääriliikkeiden uhkaa vastaan – uhkaa, jonka täydestä syystä otit kysymyksessäsi esiin. Tämä on yksi niistä keskeisistä syistä, joiden takia elämänlaajuinen ja elinikäinen oppiminen ovat niin tärkeitä tämän päivän Euroopassa – ja miksi aikuiskasvatuksella on niin ratkaiseva rooli.

EEVA SIIRALA: Herra Van der Pas, tässä olivatkin kaikki kysymykseni. Olen varma, että LLinE:n lukijat ovat erittäin kiinnostuneita kuulemaan vastauksenne ja kommenttinne. Tiedän, että kysymykset ovat suuria, mutta juuri siksi ne ovat myös niin kiinnostavia. Kiitos, että annoitte aikaanne meille.